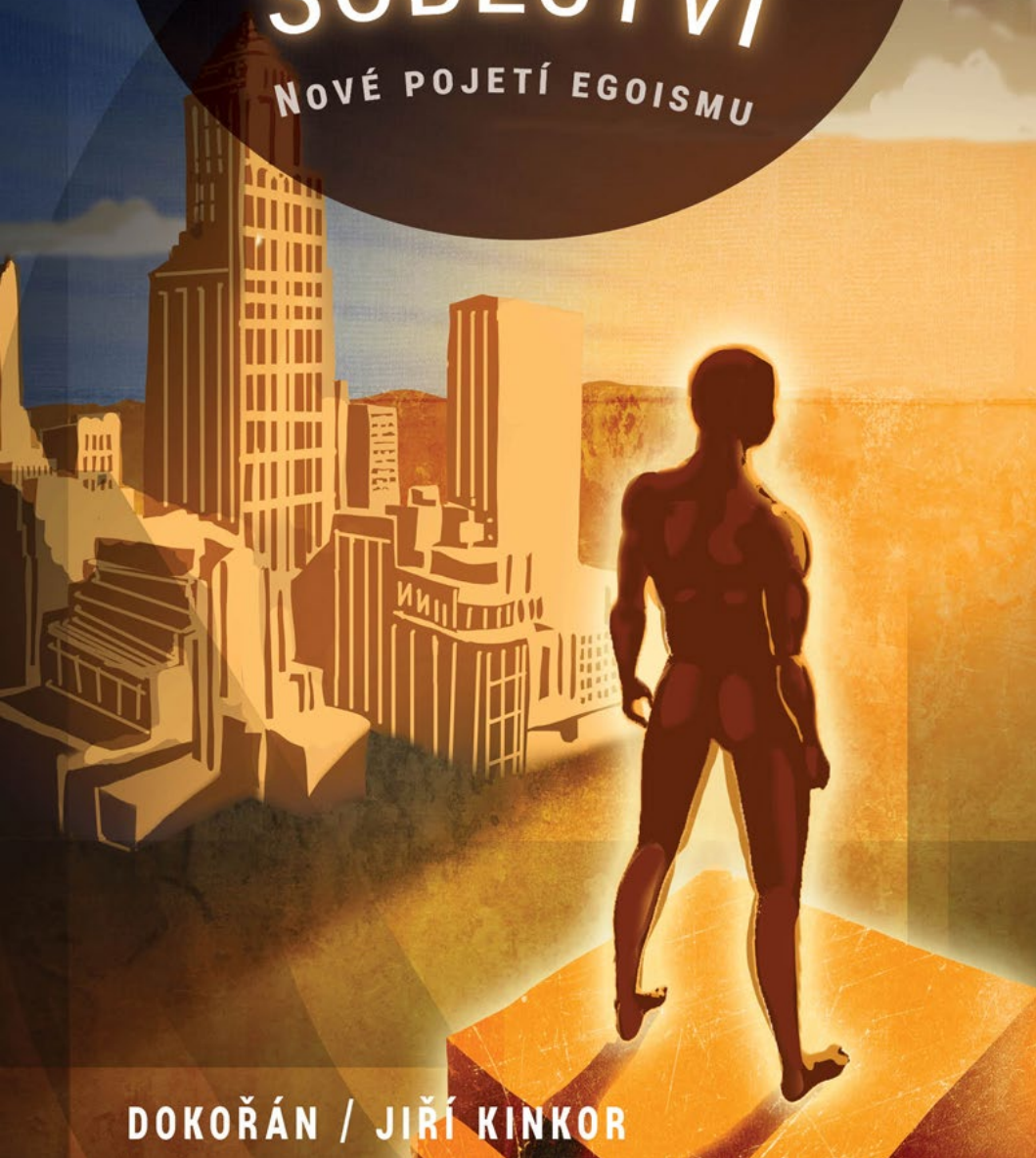

Ayn Randová

CTNOST SOBECTVÍ

NOVÉ POJETÍ EGOISMU

DOKOŘÁN / JIŘÍ KINKOR

Ayn Randová

CTNOST SOBECTVÍ

NOVÉ POJETÍ EGOISMU

s dalšími příspěvky Nathaniela Brandena

DOKOŘÁN / JIŘÍ KINKOR

Ayn Randová
CTNOST SOBECTVÍ
Nové pojetí egoismu

Copyright © Ayn Rand, 1961, 1964

Copyright © The Objectivist Newsletter, Inc., 1962, 1963, 1964,
as per the original English language edition

Translation © Jiří Kinkor, 2017, 2024

Czech edition © Jiří Kinkor, Dokořán, 2025

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být
rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem
bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Čtvrté vydání v českém jazyce (druhé elektronické).

Z anglického originálu *The Virtue Of Selfishness: A New Concept of
Egoism* vydaného nakladatelstvím Signet v roce 1964
přeložil Jiří Kinkor.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Sazba a grafická úprava Dauphin.

Obálka a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydal Jiří Kinkor a nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, 150 00 Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz, v roce 2025.

ISBN 978-80-7675-254-2 (pdf)

ISBN 978-80-7675-255-9 (epub)

ISBN 978-80-7675-256-6 (mobi)

(pdf – 1344. publikace, 473. elektronická;

epub – 1345. publikace, 474. elektronická;

mobi – 1346. publikace, 475. elektronická)

OBSAH

ÚVOD	11
OBJEKTIVISTICKÁ ETIKA, <i>Ayn Randová (1961)</i>	21
DUŠEVNÍ ZDRAVÍ VERSUS MYSTICISMUS	
A SEBEOBĚTOVÁNÍ, <i>Nathaniel Branden (1963)</i>	66
ETIKA NOUZOVÝCH SITUACÍ, <i>Ayn Randová (1963)</i>	80
„KONFLIKTY“ ZÁJMŮ, <i>Ayn Randová (1962)</i>	94
NENÍ VLASTNĚ KAŽDÝ SOBCEM?, <i>Nathaniel Branden (1962)</i>	108
PSYCHOLOGIE RADOSTI, <i>Nathaniel Branden (1964)</i>	116
COŽPAK SI ŽIVOT NEŽÁDÁ KOMPROMISY?, <i>Ayn Randová (1962)</i>	129
JAK LZE VÉST RACIONÁLNÍ ŽIVOT V IRACIONÁLNÍ SPOLEČNOSTI?, <i>Ayn Randová (1962)</i>	134
KULT MORÁLNÍ ŠEDI, <i>Ayn Randová (1964)</i>	142
KOLEKTIVIZOVANÁ ETIKA, <i>Ayn Randová (1963)</i>	152
STAVITELÉ POMNÍKŮ, <i>Ayn Randová (1962)</i>	163
PRÁVA ČLOVĚKA, <i>Ayn Randová (1963)</i>	174
KOLEKTIVIZOVANÁ „PRÁVA“, <i>Ayn Randová (1963)</i>	190
POVAHA STÁTU, <i>Ayn Randová (1963)</i>	200
FINANCOVÁNÍ STÁTU VE SVOBODNÉ SPOLEČNOSTI, <i>Ayn Randová (1964)</i>	216
SVATÉ PRÁVO NA STAGNACI, <i>Nathaniel Branden (1963)</i>	225

RASISMUS, <i>Ayn Randová (1963)</i>	235
FALEŠNÝ INDIVIDUALISMUS, <i>Nathaniel Branden (1962)</i>	253
ARGUMENT ZASTRAŠOVÁNÍ, <i>Ayn Randová (1964)</i>	259
REJSTRÍK	270

„Etika *není* nějakou mystickou fantazií, společenskou konvencí či subjektivním luxusem na jedno použití, který lze postrádat nebo v nouzovém případě zahodit... Etika je *objektivní, metafyzickou nezbytností přežití člověka* – nikoli díky laskavosti něčeho nadpřirozeného, vašich spoluobčanů nebo vašich rozmarů, ale díky realitě a povaze života.“

„Objektivistická etika hrdě hájí a vyzdvihuje *racionální sobectví* – tedy hodnoty, jichž je zapotřebí k přežití člověka jako člověka, tedy hodnoty, které vyžaduje *lidské* přežití, nikoli hodnoty vyplývající z touhy, pocitů, rozmarů nebo potřeb nemyslicích zvířat, která se nikdy nevymanila z pravěké tradice lidského obětování.“

Od té doby, co byly poprvé vydány, projevují knihy Ayn Randové trvalý vliv na intelektuální scénu. Její nové pojetí morálky – etika racionálního zájmu o sebe sama – zpochybňuje altruisticko-kolektivistickou kulturu současnosti. Její filozofie, známá jako *objektivismus*, prolíná jejími slavnými romány.

ÚVOD

Název této knihy může navodit otázku, kterou skutečně občas slychávám: „Proč slovo *sobectví* používáte k označení kladných povahových vlastností, ačkoli popuzuje mnoho lidí, kteří pod ním nechápou to samé co vy?“

Těm, kteří se takto ptají, odpovídám: „Používám toto slovo ze stejného důvodu, pro který se ho vy obáváte.“

Ale jsou i jiní, kteří by takovouto otázku nikdy nepoložili. Uvědomují si totiž onu mravní zbabělost, kterou v sobě zmíněná otázka obsahuje, ale nedokážou jasně pojmenovat ani rozpoznat hluboký mravní problém, o který tu jde. Těmto lidem poskytnu podrobnější odpověď.

Nejde tu jen o sémantický problém či náhodnou volbu pojmu. Význam, který se běžně připisuje slovu „sobectví“, není jen nesprávný: představuje zákonosný intelektuální „pojmový slepenec“¹, který je více než kterýkoli jiný faktor odpovědný za to, že mravní rozvoj lidstva uvízl na mrtvém bodě.

1 K anglickému termínu *package-dealing*, který do filozofie (epistemologie) zavedla Ayn Randová, neexistuje český ekvivalent. Jedná se o nerozlišování podstatných odlišností mezi jevy a z toho plynoucí zacházení s jevy jako s jedním pojmovým celkem na základě jejich nepodstatných podobností. Překládám jej jako *pojmový slepenec*, byť jsem si vědom, že zvolená slova význam anglického originálu příliš uspokojivě nevystihují. Nicméně prosím čtenáře, aby český překlad považoval za pojmový ekvivalent anglického originálu, pozn. překl.

Slovo „sobectví“ se běžně používá jako synonymum zla; navozuje představu jakési krvelačné šelmy, která se přes hromady mrtvol žene za svým cílem, nezáleží jí na žádné živé bytosti a jde jí jen o bezprostřední naplnění svých nesmyslných rozmarů.

Avšak přesný význam a slovníková definice slova „sobectví“ zní takto: *starost o své vlastní zájmy*.

Tento pojem v sobě *neobsahuje* žádné morální hodnocení; neříká nám, zda je starost o vlastní zájmy dobrá nebo špatná; neříká nám ani, v čem vlastně spočívají skutečné zájmy člověka. Odpovědět na tyto otázky je úlohou etiky.

Altruistická etika předložila jako odpověď představu bestiální šelmy, aby člověka přinutila přijmout dvě nelidské zásady: a) že každá starost o vlastní zájmy je špatná bez ohledu na to, o jaké zájmy jde; b) že chovali se člověk jako bestiální šelma, je to *skutečně* v jeho vlastním zájmu (kterého se má podle altruismu zříci ve prospěch svých bližních).

Pokud jde o pohled na povahu altruismu, na jeho důsledky a hloubku morální zřůdnosti, kterou ploidí, odkazují vás na knihu *Atlasova vzpoura*² nebo na titulky jakýchkoli současných novin. V této knize se

2 Ayn Rand: *Atlas Shrugged*. New York, Random House 1957; New American Library 1959. V českém vydání *Atlasova vzpoura*, přel. Aleš Drobek, Dokořán/Argo, Praha, 2014. Citáty z *Atlasovy vzpoury* uvádíme v překladu Jiřího Kinkora.

budeme věnovat *defektům* altruismu v oblasti etické teorie.

Altruismus směšuje a takříkajíc „hází do jednoho pytle“ dvě otázky týkající se morálky: 1) Co jsou hodnoty? 2) Kdo by měl mít z hodnot prospěch?

Altruismus nahrazuje první otázku druhou; vyhýbá se úloze definovat kodex morálních hodnot, takže vlastně ponechává člověka bez morálního vodítka.

Prohlašuje, že každé jednání ve prospěch druhých je dobré a každé jednání ve vlastní prospěch je špatné. Jediným měřítkem morální hodnoty je tudíž *příjemce prospěchu* z jednání – za předpokladu, že jím je kdokoli kromě toho, kdo svým jednáním daný prospěch vytváří, je vše v pořádku.

Odtud pramení ona hrůzná nemorálnost, chronická nespravedlnost, groteskní dvojí měřítko, neřešitelné konflikty a rozpory, které v průběhu celých dějin charakterizují lidské vztahy a jednotlivé společnosti pod maskou různých variant altruistické morálky.

Vezměme si například, jak zvrácené morální soudy se dnes vynášejí. Průmyslník, který vytváří bohatství, a gangster, který vykrádá banky, jsou považováni za osoby stejně nemorální, neboť oběma jde o majetek ve svůj vlastní, „sobecký“ prospěch. Mladý člověk, který se vzdá své kariéry, aby mohl podporovat své rodiče, díky čemuž nepostoupí z místa

prodavače v potravinách na vyšší pozici, je považován za morálně ušlechtilějšího než ten, který se pustí do tvrdého zápasu a dosáhne naplnění svých osobních ambicí. Diktátor je považován za morálního člověka, neboť nevyslovitelná zvěrstva, která napáchal, byla ve prospěch a v zájmu „lidu“, nikoli v jeho vlastním zájmu.

Všimněme si, co toto morální měřítko postavené na otázce, kdo je příjemcem prospěchu, způsobuje v životě člověka. Jako první ponaučení si člověk osvojí zásadu, že morálka je jeho nepřitelem; že z ní nemá co získat, naopak může jen ztratit; může očekávat jen bolest, kterou si sám způsobí, a šedé, vyčerpávající břemeno nepochopitelné morální povinnosti. Smí doufat, že jiní se snad čas od času obětují v jeho prospěch, jako se on neochotně obětuje ve prospěch jiných, ale ví, že tento vztah přinese jen vzájemnou nevoli, nikoli radost a že z morálního hlediska bude jejich úsilí o získání hodnot něčím jako výměnou nechtěných vánočních dárků, které si ani jeden ze zúčastněných nemá dovoleno koupit sám. Kromě okamžiků, kdy se mu podaří vykonat nějaký akt sebeobětování, nemá člověk žádný morální význam: morálka jej nebere na vědomí a nemá co říci k rozhodujícím otázkám jeho života; je tu jen jeho vlastní *sobecký* život a ten se jako takový považuje buď

za špatný, nebo přinejlepším za *amorální*, tj. existující mimo oblast morálky.

Protože příroda člověku neposkytuje žádný automaticky fungující způsob přežití a protože člověk musí svůj život stavět na vlastním úsilí, vyplývá z doktríny, podle níž je starost o vlastní zájmy špatná, závěr, že touha člověka žít je špatná – že život člověka jako takový je špatný. Horší doktrína už nemůže existovat.

Navzdory tomu je však právě toto smyslem altruismu, který je implicitně přítomen ve zmíněných případech, kdy jsou na stejnou úroveň stavěni průmyslník a zloděj. Mezi člověkem, jenž vidí svůj osobní zájem ve vytváření hodnot, a člověkem, který jej vidí v loupení, je však základní morální rozdíl. Zlo lupiče *nespočívá* v tom, že uspokojuje vlastní zájmy, nýbrž v tom, *co* považuje za své zájmy; *nespočívá* v tom, že usiluje o získání svých hodnot, ale v tom, *co* považuje za hodnoty; *netkví* v tom, že chce žít, ale v tom, že chce žít na nižší než lidské úrovni (viz kapitola *Objektivistická etika*).

Je-li pravda, že slovo „sobectví“ chápu jinak, než se běžně chápe, pak je *právě toto* jedno z nejhorších obvinění altruismu: znamená to totiž, že altruismus *nepřipouští představu* člověka, který si váží sám sebe a stará se o sebe, člověka, který svůj život

staví na vlastním úsilí a neobětuje sebe ostatním ani ostatní sobě. Znamená to, že altruismus připouští pouze představu člověka jako obětního zvířete, nebo jako jedince, jenž těží z toho, že obětuje sobě jiné lidi. Altruismus tudíž připouští jen představu obětí a parazitů, vůbec nepřipouští představu laskavého lidského soužití, nepřipouští představu *spravedlnosti*.

Pokud se nemůžete dopídit příčin té nechutné směsi cynismu a pocitu viny, v níž většina lidí prožívá svůj život, zde je odpověď: proto cynismus, protože neuplatňují ani nepřijímají altruistickou morálku; proto pocit viny, protože se ji neodvažují odmítnout.

Chce-li se člověk vzbouřit proti tak ničivému zlu, musí se vzbouřit proti jeho základní premise. Zachránit člověka a morálku znamená zachránit pojem *sobectví*.

Prvním krokem je uznání *práva člověka na morální existenci* – tedy uznání skutečnosti, že člověk potřebuje morální kodex, který by vedl jeho život správným směrem k jeho naplnění.

Stručný nástin podstaty racionální morálky a její odvození lze nalézt v mé přednášce *Objektivistická etika*, která následuje za tímto úvodem. Důvod, proč člověk potřebuje nějaký morální kodex, vám napoví, že cílem morálky je definovat správné hodnoty a zájmy člověka, že *starost o vlastní zájmy*

je podstatou morální existence a že *člověk musí být příjemcem prospěchu z vlastního morálního jednání*.

Protože všechny hodnoty je nutno získávat a/nebo je uchovávat jednáním, jakékoli oddělení toho, kdo jedná, od příjemce prospěchu z tohoto jednání nevyhnutelně způsobuje nespravedlnost: obětování některých lidí jiným, obětování těch, kteří jednají, těm, kteří nejednají, obětování morálních nemorálním. Ničím nelze toto rozpolcení ospravedlnit, a ani to ještě nikdo nikdy neučinil.

Rozhodnutí, kdo bude příjemcem prospěchu z morálních hodnot, je jen přípravnou či úvodní otázkou v oblasti morálky. Není náhražkou morálky ani měřítkem morální hodnoty, jak tvrdí altruismus. Není ani *primární* otázkou morálky: musí se odvodit a potvrdit ze základních premis morálního systému.

Objektivistická etika zastává postoj, že ten, kdo jedná, musí být příjemcem prospěchu ze svého jednání, a že člověk musí jednat ve svém vlastním *racionálním* zájmu. Toto jeho právo je však odvozeno z jeho lidské přirozenosti a z funkce morálních hodnot v lidském životě – a proto je lze uplatnit *jen* v kontextu racionálního, objektivně prokázaného kodexu morálních principů, které definují a určují jeho skutečný osobní zájem. Toto právo není dovolením „dělat, co se mi zlíbí“, nelze je spojovat s představou

„sobecké“ šelmy, jak ji vidí altruista, a nelze je aplikovat ani na člověka, jehož motivem jsou iracionální emoce, pocity, nutkání, touhy nebo rozmary.

Uvádím to jako varování před „nietzscheovskými egoisty“, kteří jsou ve skutečnosti produktem altruistické morálky a představují druhou stranu altruistické mince: jsou to lidé, kteří věří, že jakékoli jednání, bez ohledu na svou podstatu, je dobré tehdy, pokud je zamýšleno ve prospěch jednajícího. Stejně jako uspokojení iracionálních tužeb druhých *není* měřítkem morální hodnoty, není jím ani uspokojení vlastních iracionálních tužeb. Morálka není soutěží vrtochů (viz následující články pana Brandena *Falešný individualismus* a *Není vlastně každý sobcem?*).

Stejně chyby se dopouští ten, kdo hlásá, že má-li se člověk řídit svým vlastním nezávislým úsudkem, je jakékoli jednání, které zvolí, morální proto, že si je *on sám* zvolil. Vlastní nezávislý úsudek je však jen *prostředkem* volby vlastního jednání, není morálním měřítkem ani průkazem stvrzujícím morální jednání: validovat svou vlastní volbu můžeme jen prokazatelným principem.

Stejně jako člověk nemůže přežít pomocí jakýchkoli prostředků, nýbrž musí objevit a uplatňovat takové principy, kterých je zapotřebí k jeho sebezáchově, tak i osobní zájem člověka nemohou určovat slepé touhy

nebo náhodné rozmary. Člověk musí to, co je jeho vlastním zájmem, objevit a dosáhnout toho na základě vodítka racionálních principů. Proto je objektivistická etika morálkou *racionálního* vlastního zájmu neboli *racionálního sobectví*.

Protože sobectví je „starostí o vlastní zájmy“, používá objektivistická etika tento pojem v jeho přesném a nejčistším významu. Tohoto pojmu se nelze vzdát ve prospěch nepřátel člověka ani ve prospěch omylů, zkreslení, předsudků a strachu nevědomých a iracionálních lidí. Útok na „sobectví“ je útokem na sebeúctu člověka; vzdát se jednoho znamená vzdát se i druhého.

A ještě pár slov o textech v této knize. S výjimkou přednášky o etice jde o soubor esejů publikovaných v ideovém měsíčníku *The Objectivist Newsletter*, který redigujeme a vydáváme spolu s Nathanielem Brandenem. *Newsletter* se věnuje aplikaci filozofie objektivismu na otázky a problémy současné kultury – přesněji řečeno se pohybuje na střední úrovni intelektuální škály, která se nachází mezi filozofickými abstrakcemi a žurnalistickými konkrétnostmi všedního života. Cílem časopisu je poskytnout čtenářům určitý konzistentní filozofický rámec.

Tato kniha není systematickým rozbořem etiky. Je souborem esejů o těch etických tématech, která v dnešním kontextu potřebují objasnění nebo která

nejvíce zamlžil vliv altruismu. Jak sami zjistíte, názvy některých esejů mají formu otázky. Ty pocházejí z *Rubriky intelektuální výzbroje*, v níž uveřejňujeme odpovědi na dopisy našich čtenářů.

Ayn Randová
New York, září 1964

P. S. Nathaniel Branden už nemá nic společného se mnou, s mojí filozofií ani s časopisem *The Objectivist* (původně *The Objectivist Newsletter*).

A. R.
New York, listopad 1970

OBJEKTIVISTICKÁ ETIKA¹

Ayn Randová

Protože budu hovořit o objektivistické etice, začnu tím, že ocituji jejího nejlepšího představitele – Johna Galta z románu *Atlasova vzpoura*:

„V průběhu staletí plných soužení a pohrom, které způsobila vaše morální pravidla, jste naříkali, že se tato pravidla nedodržují a že všechno soužení je trestem za jejich porušování, že lidé jsou příliš slabí a sobečtí na to, aby prolévali všechnu krev, kterou si tato pravidla žádají. Prokleli jste člověka, prokleli jste existenci, prokleli jste tuto planetu, ale nikdy jste se neodvážili zpochybnit svůj morální systém. (...) Naříkali jste, že je ušlechtilý, ale že lidská přirozenost není dost dobrá na to, aby jej mohla uplatňovat. A nikdo se nepozastavil, aby položil otázku: Dobrá? A na základě jakého měřítka?

Chtěli jste poznat, kdo je John Galt. Jsem to já, kdo klade tuto otázku.

Ano, *nacházíme* se skutečně v éře mravní krize. (...) Váš morální systém dospěl ke svému vrcholu, ocitl se

1 Ayn Randová přednesla tuto přednášku na sympóziu *Etika naší doby* 9. února 1961 na půdě University of Wisconsin v Madisonu ve státě Wisconsin.

ve slepé uličce na konci své cesty. Chcete-li dále žít, musíte se k morálce nikoli *vrátit*, ale *objevit* ji.“²

Co je morálka nebo etika? Je to systém hodnot a pravidel, který je vodítkem rozhodování a jednání člověka – rozhodování a jednání, která určují cíl a směřování jeho života. Etika jako věda se zabývá nalezením a definováním tohoto systému hodnot a pravidel.

První otázka, jejíž zodpovězení je podmínkou jakéhokoli úsilí o definování, posouzení nebo přijetí libovolného etického systému, zní: *Proč* člověk potřebuje systém hodnot? Toto bych chtěla zvlášť zdůraznit. První otázka tedy nezní: Jaké hodnoty by měl člověk přijmout? První otázka zní: Potřebuje člověk vůbec hodnoty? A proč?

Je pojem *hodnota*, pojem „dobra nebo zla“ arbitrárním lidským výmyslem, který nemá vztah k realitě, není z ní odvozen ani v ní nenachází žádnou oporu? Nebo je založen na nějakém *metafyzickém* faktu, na nějaké neměnné podmínce lidské existence? (Výraz *metafyzický* používám ve smyslu *týkající se reality, přirozenosti věcí, existence*.) Jedná se o arbitrární lidskou konvenci či pouhý zvyk, které nařizují člověku, aby vedl své jednání určitým souborem principů – nebo to vyžaduje nějaký fakt reality? Je morálka sférou *rozmarů*:

2 Ayn Randová: *Atlasova vzpoura*. Dokořán/Argo, Praha, 2014.

osobních emocí, společenských nařízení a mystických zjevení – nebo je sférou *rozumu*? Je morálka subjektivním luxusem – nebo *objektivní* nutností?

V smutných dějinách morálky lidstva – až na pár vzácných, ale neúspěšných výjimek – považovali moralisté etiku za sféru rozmarů čili iracionálna. Někteří tak činili explicitně, záměrně, jiní implicitně, bezděčným zanedbáním. *Rozmar* je touha, kterou prožívá osoba, jež nezná a nechce zjistit její příčinu.

Žádný filozof zatím neposkytl racionální, objektivně prokazatelnou vědeckou odpověď na otázku, *proč* člověk potřebuje hodnotový systém. Dokud tato otázka zůstávala nezodpovězena, nebylo možné objevit ani definovat žádný racionální, vědecký, *objektivní* morální systém. Největší ze všech filozofů, Aristoteles, nepovažoval etiku za exaktní vědu; svůj etický systém založil na pozorovaném chování, které si zvolili jeho ušlechtilí a moudří vrstevníci, přičemž nechal nezodpovězenou otázku, *proč* si ho zvolili a *proč* je hodnotil jako ušlechtilé a moudré.

Většina filozofů vnímala existenci etiky jako co si daného, jako jakýsi historický fakt a nezabývala se hledáním její metafyzické příčiny nebo její objektivní validace. Mnozí z nich se pokoušeli narušit tradiční monopol mysticismu v oblasti etiky a domnívali se, že definují racionální, vědeckou, nenáboženskou

morálku. Své pokusy se však snažili postavit na *společenském* zdůvodnění, čímž pouze nahrazovali boha *společností*.

Presvědčení mystikové považovali za měřítko dobra a za potvrzení své etiky arbitrární, nevysvětlitelnou „vůli boží“. Neomystikové ji nahradili „společenským dobrem“, čímž upadli do bludného kruhu definic typu: „měřítkem dobra je to, co je dobré pro společnost“. To logicky znamená a dnes to všude na světě vidíme v praxi, že „společnost“ se nachází nad všemi etickými principy, protože *ona* je zdrojem, měřítkem a kritériem etiky, protože „dobro“ je všechno, co si *ona* usmyslí, všechno, co si ona náhodou zvolí jako své blaho a potěšení. Znamená to, že „společnost“ může činit všechno, co se jí zachce, protože „dobrem“ je cokoli, pro co se rozhodne, *protože* se pro to rozhodla. *Společnost* jako entita však neexistuje, je vždy jen určitým souhrnem jednotlivců, a tudíž hovořit o společnosti jako o měřítku dobra znamená, že *někteří* lidé (příslušníci většiny nebo jakékoli tlupy, která tvrdí, že hovoří jménem společnosti) jsou morálně oprávněni oddávat se libovolným rozmarům (nebo zvěrstvům), po nichž zatouží, zatímco *ostatní* lidé jsou morálně vázáni trávit svůj život jako služebníci tužeb této tlupy.

Toto pojetí lze sotva charakterizovat jako racionální, nicméně většina filozofů se nyní rozhodla hlásat,

že rozum selhal, že etika se nachází mimo sféru rozumu, že není možné definovat žádnou racionální etiku a že v oblasti etiky – při volbě hodnot, jednání, úsilí a životních cílů – musí člověka vést něco jiného než rozum. Co tedy? Víra – instinkt – intuice – zjevení – pocit – chuť – nutkání – touha – *rozmar*. Stejně jako v minulosti se i dnes většina filozofů shoduje v tom, že konečným měřítkem etiky je *rozmar* (nazývají ho „arbitrárním postulátem“, „subjektivní volbou“ nebo „emocionálním závazkem“). Spor se vede již jen o otázce, *či* rozmar to má být: zda vlastní rozmar člověka, společnosti, diktátora, nebo boha. I když se dnešní moralisté těžko dokážou na něčem shodnout, určitě se shodují v tom, že etika je *subjektivní* záležitostí a že do její oblasti nepatří tři věci: rozum, vědomí a realita.

Kladete-li si otázku, proč se současný svět propadá stále hlouběji do pekel, příčina je *právě zde*.

Pokud chcete zachránit civilizaci, musíte napadnout právě tuto premisu moderní etiky – a celé její historie.

Jestliže chceme zpochybnit základní premisu nějaké disciplíny, musíme vždy začít od začátku. V etice musíme začít otázkami: Co jsou *hodnoty*? Proč je člověk potřebuje?

„Hodnota“ je tím, co chce člověk svým jednáním získat a/nebo uchovat. Pojem „hodnota“ není primární, předpokládá odpověď na otázku: Hodnota pro *koho* a pro *co*? Předpokládá entitu, která je schopná jednat, aby dosáhla nějakého cíle, k němuž existuje alternativa. Tam, kde neexistuje žádná alternativa, nejsou možné žádné cíle a hodnoty.

Cituji z Galtova projevu: „Na světě je jen jedna základní alternativa: existence nebo neexistence – a platí pro jedinou třídu entit: pro živé organismy. Existence neživé hmoty je bezpodmínečná, existence života není: závisí na specifickém jednání. Hmota je nezničitelná, mění své formy, ale nemůže přestat existovat. Jen živý organismus čelí neustálé alternativě: otázce života a smrti. Život je procesem sebezáchovné a autonomně generované činnosti. Pokud v ní organismus selže, umírá; jeho chemické prvky se neztrácejí, ale jeho život přestává existovat. Pojem *hodnota* je možný pouze díky pojmu život. Věci mohou být dobré nebo špatné jen pro živou entitu.“

Abychom tuto otázku plně objasnili, zkusme si představit nějakého nesmrtelného, nezničitelného robota, nějakou entitu, která se pohybuje a jedná, ale nic ji nemůže ovlivnit, v žádném smyslu změnit, poškodit, zranit nebo zničit. Takováto entita by nemohla mít žádné hodnoty; neměla by co získat nebo

ztratit; ve vztahu k sobě samé by nemohla nic považovat za *pro* nebo *proti*, nemohla by usoudit, že něco slouží jejímu prospěchu, nebo že ho naopak ohrožuje, že se něco děje ve prospěch jejích zájmů, nebo že jim naopak překáží. Nemohla by mít žádné zájmy a žádné cíle.

Jen *živá* entita může mít cíle nebo si je může stanovit. A jen živý organismus má schopnost autonomně generovat jednání směřující k cíli. Na *fyzické* úrovni jsou funkce všech živých organismů, od nejjednodušších po nejsložitější, od vyživující funkce jediné buňky améby až po krevní oběh lidského těla, činností, kterou generuje samotný organismus a která je zaměřena na jediný cíl: zachování *životu* organismu.³

Život organismu závisí na dvou faktorech: na materiálu nebo vyživující látce, které potřebuje zvnějšku, ze svého fyzického prostředí, a na činnosti vlastního těla, tedy na *správném* používání této vyživující látky. Jaké měřítko určuje, co je správné? Měřítkem je vlastní život organismu – neboli to, co je potřebné pro jeho přežití.

3 Když se termín cílově orientovaný aplikuje na fyzické jevy, např. automatické funkce organismu, neznamená to, že je „záměrný“ (což je pojem, který lze aplikovat jen na činnost vědomí) a neimplikuje existenci žádného teleologického principu působícího v neživé přírodě. Termín „cílově orientovaný“ používám v tomto kontextu k označení faktu, že automatické funkce živých organismů jsou činnostmi, jejichž *výsledkem* je zachování života organismu.

V této otázce nemá organismus žádnou volbu: to, co je potřebné k jeho přežití, určuje jeho *přirozenost*, tedy to, o jaký druh entity *jde*. Lze nalézt mnohé variace, mnohé formy adaptace organismu na své prostředí, včetně možnosti chvilkově existovat v poškozeném, nezpůsobilém stavu nebo ve stavu choroby, ale základní alternativa jeho existence zůstává stejná: jestliže organismus selže v základních funkcích, které vyžaduje jeho přirozenost – pokud protoplazma améby přestane asimilovat potravu nebo lidské srdce přestane bít – organismus umírá. Nehybnost je v základním smyslu protikladem života. Život může existovat jen prostřednictvím ustavičného procesu sebezáchovné činnosti. Cílem této činnosti, konečnou *hodnotou*, které je třeba dosahovat v každém okamžiku, má-li být uchována, je *život* organismu.

Konečnou hodnotou je nejvyšší cíl, k němuž jsou všechny nižší cíle prostředkem a který stanovuje měřítko, jímž se všechny nižší cíle *hodnotí*. *Hodnotovým měřítkem* je vlastní život organismu: to, co jeho životu prospívá, je *dobrem*, to, co jej ohrožuje, je *zlem*.

Bez nejvyššího cíle nemohou existovat žádné nižší cíle nebo prostředky: nekonečná řada prostředků směřujících k neexistujícímu cíli je metafyzicky a epistemologicky nemožná. Existenci hodnot umožňuje jen konečný cíl, *cíl sám o sobě*. Metafyzicky je *život*

jediným jevem, který je cílem sám o sobě: je hodnotou získávanou a udržovanou v neustálém procesu jednání. Z epistemologického hlediska je pojem *hodnota* odvozen a je geneticky závislý na předcházejícím pojmu *život*. Hovořit o *hodnotě* odděleně od života je horší než protimluv. Pojem *hodnota* je možný jen díky pojmu *život*.

Jako odpověď filozofům, kteří tvrdí, že nelze stanovit žádný vztah mezi nejvyššími cíli nebo hodnotami a realitou, bych ráda zdůraznila skutečnost, že existence a funkce živých organismů vyžaduje existenci hodnot včetně nejvyšší hodnoty, kterou je pro každou živou entitu její vlastní život. Proto je nutno validovat hodnotové soudy odkazem na fakta reality. Fakt, že živá entita *existuje*, určuje, jak *by měla* jednat. Tolik k otázce vztahu mezi *je* a *mělo by být*.

A jak lidská bytost objevuje pojem *hodnota*? Prostřednictvím čeho si poprvé uvědomuje otázku *dobra a zla* v té nejjednodušší formě? Prostřednictvím tělesných počitků *slasti* nebo *bolesti*. Jako jsou počitky prvním krokem rozvoje lidského vědomí v oblasti *poznání*, jsou prvním krokem i v oblasti *hodnocení*.

Schopnost prožívat slast nebo bolest je lidskému tělu vrozená; je součástí jeho *přirozenosti*, součástí druhé entity, jímž *je*. V tom nemá člověk na výběr, stejně jako si nemůže zvolit měřítko, které určuje, co

způsobuje fyzický počitek slasti nebo bolesti. Co je tímto měřítkem? *Jeho život.*

Mechanismus slast–bolest v těle člověka a v tělech všech živých organismů, které mají vědomí, slouží jako automatický strážce života organismu. Fyzický počitek slasti je signálem, který indikuje, že organismus provádí *správné* činnosti. Fyzický počitek bolesti je varovným signálem nebezpečí, který indikuje, že organismus provádí *nesprávnou* činnost, že něco brání správnému fungování jeho těla, a to vyžaduje činnost, která by tento stav napравиła. Jako nejlepší příklad mohou posloužit vzácné, abnormální případy dětí, které se narodily bez schopnosti vnímat fyzickou bolest; takové děti dlouho nepřezijí; nemají prostředky k tomu, aby zjistily, co je může zranit, nemají varovné signály, a proto u nich i malé škrábnutí může přerůst ve smrtelnou infekci nebo se u nich zjistí nějaká vážná choroba až tehdy, kdy je pozdě s ní bojovat.

Vědomí je – pro ty živé organismy, které je mají – základním prostředkem přežití.

Jednodušší organismy, například rostliny, mohou přežít prostřednictvím svých automatických fyziologických funkcí. Vyšší organismy, jako zvířata a člověk, však takto přežít nemohou: jejich potřeby jsou složitější a rozsah jejich činnosti je širší. Fyziologické

funkce jejich těla dokážou automaticky plnit pouze úlohu využívání vyživující látky, ale nedokážou ji *získat*. Aby ji vyšší organismy získaly, potřebují schopnost vědomí. Rostlina může získávat potravu z půdy, v níž roste. Zvíře ji musí lovit. Člověk ji musí vyrábět.

Rostlina si svou činnost nevolí; cíle, jež sleduje, jsou automatické a vrozené, určené její přirozeností. Živiny, voda, sluneční světlo jsou její hodnoty a orientaci na jejich dosažení určila rostlině její přirozenost. Měřítkem hodnot, jímž se řídí její chování, je její život. V podmínkách, s nimiž se setkává ve fyzickém prostředí, existují určité alternativy – například horko nebo mráz, sucho nebo záplavy – a existují určité činnosti, jimiž je schopná bojovat s nepříznivými podmínkami, například schopnost některých rostlin různými ohyby vyrůst zpod kamene, aby dosáhly slunečního světla. Ale ať už jsou tyto podmínky jakékoli, ve funkci rostliny neexistují žádné alternativy: automaticky se chová tak, aby zachovala svůj život, nemůže jednat ve prospěch vlastní záhuby.

Rozsah činností, které vyžaduje přežití vyšších organismů, je širší: je úměrný rozsahu jejich *vědomí*. Nižší formy druhů s vlastností vědomí mají jen schopnost *počítku*, která stačí na to, aby řídila jejich činnost a zabezpečila jejich potřeby. Počitek se vytváří automatickou reakcí smyslového orgánu na podnět

z vnějšího světa; trvá během bezprostředního okamžiku jen tak dlouho, dokud trvá samotný podnět, nikdy ne déle. Počítky jsou automatickou reakcí, automatickou formou poznání, o niž vědomí nemůže usilovat ani jí nemůže uniknout. Organismus, který má jen schopnost počítku, je veden pouze mechanismem slast–bolest ve svém těle: automatickým poznáním a automatickým hodnotovým systémem. Hodnotovým měřítkem, které řídí jeho jednání, je jeho život. V rámci svého možného jednání se chová automaticky, aby zachoval svůj život. Nemůže jednat ve prospěch vlastní záhuby.

Vyšší organismy mají mnohem účinnější formu vědomí: mají schopnost *uchovávání* počítků čili schopnost *vnímání*. *Vnímání* je skupina počítků automaticky uchovávaných a integrovaných mozkem živého organismu, což mu poskytuje schopnost uvědomovat si nejen jeden podnět, ale *entity*, věci. Zvíře je vedeno nejen bezprostředními počítky, nýbrž *vjemy*. Jeho jednání nemá formu jednotlivých oddělených reakcí na jednotlivé oddělené podněty, nýbrž se řídí integrovaným uvědomováním si *vjemové* reality, s níž je konfrontováno. Zvíře je schopné pojmout bezprostředně přítomné vjemové jednotlivosti a je schopné zformovat automatické vjemové asociace, ale dále jít nedokáže. Je schopné naučit se určitým

dovednostem, díky nimž si umí poradit se specifickými situacemi, například lovit nebo skrývat se (u vyšších druhů zvířat to rodiče učí svá mláďata). Nemá však na výběr v poznatcích a dovednostech, kterých nabývá; může je jen opakovat z generace na generaci. A nemá na výběr ani ohledně hodnotového měřítko, jímž se řídí jeho jednání: jeho smysly mu poskytují *automatický* hodnotový systém, automatické poznání toho, co je pro ně dobré, nebo zlé, co jeho životu prospívá, nebo co jej naopak ohrožuje. Zvíře nedokáže své poznání rozšiřovat nebo mu unikat. V situacích, v nichž jeho poznání nedostačuje, hyne. Představme si například situaci, kdy zvíře stojí paralyzováno na železniční trati před rychle se blížícím vlakem. Dokud však žije, jedná podle svého poznání s automatickou bezpečností a bez možnosti volby: nemůže pozastavit své vědomí – nemůže se rozhodnout, že *nebude* vnímat, nemůže uniknout vlastnímu vnímání, nemůže ignorovat vlastní dobro, nemůže si zvolit zlo a jednat jako ničitel sebe sama.

Člověk nemá automatická pravidla přežití. Není nadán schopností automatického jednání ani automatickým souborem hodnot. Jeho smysly mu automaticky neřeknou, co je pro něj dobré, nebo špatné, co jeho životu prospěje, nebo co ho naopak ohrozí, k jakým cílům by měl směřovat a jakými

prostředky jich dosáhne, na jakých *hodnotách* závisí jeho život, jaké jednání vyžaduje. Odpovědi na všechny tyto otázky musí objevit jeho vědomí – ale jeho vědomí nefunguje *automaticky*. Člověk, nejvyšší živočišný druh na této planetě, bytost, jejíž vědomí má neomezenou schopnost nabývat poznání, je jedinou živou entitou, která není nadána žádnou zárukou, že vůbec *udrží* své vědomí v kontaktu s realitou. Člověk se od všech ostatních živočišných druhů liší především tím, že *jeho* vědomí je *volní*.

Stejně jako automatické hodnoty, které řídí funkce těla rostliny, postačují k její sebezáchově, ale nestačí k přežití zvířete, tak i automatické hodnoty, které poskytuje smyslově-vjemový mechanismus zvířecího vědomí, postačují pro jednání zvířete, ale pro člověka jsou nedostatečné. Jednání a přežití člověka vyžadují vodítko *pojmových* hodnot odvozených z *pojmového* poznání. *Pojmového* poznání však nelze nabýt *automaticky*.

Pojem je mentální integrací dvou nebo více vnímaných jednotlivostí (entit, atributů apod.) izolovaných procesem *abstrakce* a propojených prostřednictvím specifické definice. Každé slovo v lidském jazyce, s výjimkou vlastních jmen, označuje nějaký *pojem*, nějakou abstrakci, která zastupuje neomezené množství určitého druhu jednotlivostí. Člověk je

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Ctnost sobectví***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.